

การเขียนตำราและหนังสือให้มีมาตรฐาน

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. ประยงค์ แสนบุราณ

14-16 พฤศจิกายน 2565

คำว่า “ตำรา” หมายถึง แบบแผนที่ว่าด้วยหลักวิชาต่างๆ ซึ่งครอบคลุมวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 463)

คำว่า “หนังสือ” หมายถึง ข้อความที่พิมพ์หรือเขียนเป็นต้น แล้วรวมเป็นเล่ม ซึ่งอาจมีขอบเขตทางเนื้อหา และครอบคลุมประเด็นมากกว่าตำรา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1244)

การเขียนตำราหรือหนังสือให้ได้มาตรฐานนั้น มีกรอบกว้างๆ 4 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านคุณภาพ ด้านรูปแบบ และด้านภาษา แต่ละด้านมีเนื้อหาพอสังเขป ดังนี้

1. ปริมาณด้านเนื้อหา

เนื้อหาส่วนใหญ่มักจะพิจารณาในด้านคุณภาพ แต่ด้านปริมาณก็มีความจำเป็นเช่นกัน เพราะหนังสือหรือตำราจะต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ผู้เขียนควรคำนึงถึง

1.1. ส่วนประกอบต่างๆ ของหนังสือแทบทุกส่วน มีประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างไร

1.2. ส่วนประกอบเหล่านั้น ควรจะมีปริมาณสักเท่าไร แม้กำหนดตายตัวไม่ได้ในเชิงปริมาณ แต่ความละเอียดถี่ถ้วนและความซับซ้อน

ของเนื้อหา ควรจะมีปริมาณที่พอเหมาะ เช่น คำนำ จะเขียนเกริ่นนำว่า เรื่องที่จะพูดถึงในหนังสือเล่มนี้คืออะไร ก็คงเขียนเพียงหนึ่งหน้าเท่านั้น แต่ถ้าจะเขียนถึงเรื่องสำคัญๆ เช่น วิธีคิด วิธีพิจารณาปัญหาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เรื่องที่เน้นปัญหาหลักที่วิเคราะห์ เป็นต้น คงเขียนเป็นบทนำบทหนึ่ง

1.3. ตัวเนื้อหาแท้ๆ ในเล่ม ผู้เขียนควรคำนึง

ก. ถ้าเขียนตำราในเชิงกว้าง จะต้องช่างน้ำหนัkd้านปริมาณเนื้อหาและความถี่ของทางวิชาการไปพร้อมๆ กัน โดยตระหนักถึงพื้นความรู้ของผู้อ่านและประโยชน์ที่เขาจะได้รับ การแบ่งหัวข้อ การแบ่งบท ผู้เขียนควรแบ่งให้ใกล้เคียงกัน

ข. ถ้าเขียนตำราเชิงลึก ผู้เขียนอาจเขียนบทนำเป็นบทเล็กๆ ส่วนบทที่เป็นเนื้อหาและบทที่เป็นบทวิเคราะห์เขียน

ละเอียด ส่วนบทสรุปอาจเขียนไม่มาก น้ำหนักและปริมาณส่วนใหญ่จะอยู่ที่
บทหลักข้างบน เช่น

บทที่ 1 บทนำ

บทนำ คือ บทที่จะเกริ่นนำสิ่งหรือ
ประเด็นที่ผู้เขียนจะเขียนตำราหรือหนังสือเล่มนี้ว่ามีความหมาย มี
ความสำคัญ มีขอบเขต .....อย่างไร

บทที่ 2 .....

บทที่ 2 คือ เนื้อหา .....

บทที่ 3 .....

บทที่ 3 คือ เนื้อหา .....

บทที่ ... ฯลฯ

บทที่ ... สรุป

บทนี้จะสรุปหรือประมวลเนื้อหาที่กล่าวมาทั้งหมด
ให้เหลือสั้นๆ จากบทนำจนถึงบทสุดท้ายก่อนสรุป เพื่อให้เห็นภาพรวม
ทั้งหมด

1.4. ครรชนนี้มีประโยชน์ในการค้นคว้าเรื่องย่อๆ ที่อาจไม่ปรากฏในสารบัญหรือหัวข้อเรื่อง ยิ่งทำได้ละเอียดก็ยิ่งใช้ค้นคว้าเรื่องย่อๆ ได้มาก

1.5. อภิธานศัพท์ คือ การอธิบายศัพท์เฉพาะเรื่อง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1331) หากเลือกอธิบายเฉพาะคำสำคัญมากๆ ก็อาจใช้เนื้อที่ไม่มาก แต่ถ้าอธิบายคำสำคัญจริงๆ ลงมามาก ก็อาจต้องเพิ่มเนื้อหามากขึ้น

2. คุณภาพเนื้อหา

มาตรฐานคุณภาพพิจารณาจากคุณภาพของส่วนประกอบทุกส่วน ทั้งในด้านวิชาการและประโยชน์ของผู้อ่านให้สอดคล้องกันและคุณภาพที่

สำคัญที่สุด คือ เนื้อหาวิชานั้นๆ องค์ประกอบของคุณภาพ มีประเด็นที่จะพูดถึง

2.1. เนื้อหาครบตามหลักสูตร

ตำราที่เขียนขึ้นตามหลักสูตรของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ผู้เขียนมักจะเขียนเนื้อหาให้ครบถ้วนตามหลักสูตร

2.2. เนื้อหาครบถ้วนตามวิชาการ

ความครบถ้วนทางวิชาการ หมายถึง ผู้เขียนเขียนเนื้อหาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนกำหนดขึ้น

2.3. ความถูกต้อง

การเขียนตำราต้องคำนึงถึงความถูกต้องเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

หากไม่แน่ใจต้องตรวจสอบ คำราที่ผิดจะต้องให้ความรู้ที่ผิดแก่ผู้อ่าน และ
ความผิดพลาดนี้เป็นความผิดพลาดของผู้เขียน

2.4. ความใหม่

ผู้เขียนอาจมีความคิดว่า คำราที่ตัวเองจะเขียนนั้นมีคน
เขียนเยอะแล้ว หากเขียนอีกก็จะซ้ำกับคำรานั้นๆ จึงไม่ยอมเขียน เพราะไม่
มีอะไรใหม่

หากผู้เขียนจะเขียนคำราซ้ำชื่อหรือมีชื่อเหมือนกับคนที่
เขียนมาก่อน แต่ถ้าผู้เขียนมีมุมมองที่ต่างกันออกไป กรณีศึกษาที่ต่างกัน
การประเมินข้อดีข้อเสียต่างกัน วิธีเข้าสู่เนื้อหาต่างกัน ลำดับเนื้อหาต่างกัน
เชื่อมโยงเนื้อหากับสาขาอื่นๆ ต่างกัน มีข้อมูลที่ทันสมัยกว่า ข้อโต้แย้ง
ใหม่ๆ สภาพแวดล้อมใหม่ๆ เหล่านี้ก็คือ ทำให้เกิดความใหม่ของคำราได้

ไม่ถือว่า ซ้ำ

2.5. ความทันสมัย

ผู้เขียนคำราจะต้องติดตามเรื่องที่ตัวเองจะเขียนอย่าง
ต่อเนื่อง ค้นคว้างานให้ลึกและกว้าง เพื่อให้ตกผลึกในวิชาการนั้นๆ เมื่อ
ปฏิบัติตัวอย่างนี้ ก็สามารถผลิตคำราให้มีความทันสมัยได้

2.6. ตัวตนของผู้เขียน

คำราทางมนุษยศาสตร์มักต้องตีค่า ถูก ผิด ดี ไม่ดี งาม ไม่
งาม ฯลฯ ซึ่งเป็นความเห็นความรู้สึกต่อคุณค่านั้นๆ คุณค่าของคำราประเภท
นี้ จึงอยู่ที่ความเห็น การตีความ การประเมินค่าของผู้เขียน เพราะข้อมูลที่ถูก
นำมาตีความ นำมาประเมินค่านั้น เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว เช่น ธรรมในคัมภีร์
ความคิดของนักปราชญ์ เนื้อหาทางวรรณคดี เป็นต้น ดังนั้น ตัวตนของ

ผู้เขียนตำราจึงอยู่ที่การลำดับข้อมูล ความคิด การเรียบเรียงภาษา การอธิบาย การตีความ การประเมินค่าของข้อมูลที่มีอยู่แล้ว

2.7. ความลึกซึ้ง

ตำราแต่ละระดับย่อมมีความลึกซึ้งต่างกัน แม้แต่ระดับพื้นฐานก็ต้องมีความลึกซึ้งมากกว่าหนังสืออ่านทั่วไป ยิ่งเป็นตำราระดับบัณฑิตศึกษา ยิ่งมีความลึกซึ้งมาก มีวิเคราะห์ มีสังเคราะห์ มีข้อโต้แย้ง มีข้อเสนอความคิดใหม่ๆ ขึ้นมา จะมีความลึกซึ้งมากกว่าตำราสำหรับปริญญาตรี

2.8. ความเป็นเหตุผล

การเขียนตำราต้องมีหลักฐานอ้างอิง ยืนยันหรือพิสูจน์ข้อสรุป มีมติหรือมีความเห็นทางวิชาการ เป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้หนังสือ

วิชาการต่างจากหนังสือเล่าเรื่อง หลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ทำให้ประวัติศาสตร์เป็นประวัติศาสตร์ มิใช่นิยาย ความเป็นเหตุเป็นผลที่เกิดจากการสังเกตและทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นหลักฐาน ทำให้เกิดข้อสรุปกลายเป็นวิชาการทางวิทยาศาสตร์ หรือวิชาปรัชญาศาสนา มีการอ้างอิงถึงอ้างหลักการหรือแนวคิดของนักปราชญ์ เป็นมาตรฐานสำคัญทางวิชาของปรัชญาและศาสนา นี่คือความเป็นเหตุเป็นผลทางวิชาการ

2.9. ความเป็นระบบ

การเขียนตำราแต่ละเล่ม ผู้เขียนจะต้องเขียนเนื้อหาของตำราอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย ประเด็นดังนี้

1) ความนำ (Introduction) คือ การเกริ่นนำให้รู้ว่า ผู้เขียนกำลังจะเขียนเรื่องอะไร เรื่องนั้นมีความสำคัญอย่างไร และมี

ประเด็นที่ควรพูดถึงอะไรบ้าง

2) เอกภาพ (Unity) คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของเนื้อหาทั้งหมดอย่างต่อเนื่อง

3) สัมพันธภาพ (Coherence) คือ ความสัมพันธ์กันของเนื้อหา แม้จะมีหัวข้อย่อยที่แยกย่อยออกไป จะมีขนาดไหนก็ตาม ก็ต้องมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ

4) สารัตถภาพ (Substantiality) คือ สารสำคัญที่สุดของเนื้อหาที่เขียน ผู้เขียนจะต้องชี้ให้เห็นว่า ประเด็นนั้นๆ อะไรคือสารสำคัญที่สุดของมัน

การเขียนคำรานั้นจะต้องมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ ร้อยเรียงกันขึ้นไป โดยลำดับ จากย่อหน้าไปสู่หัวข้อย่อย

หัวข้อย่อยไปสู่หัวข้อที่ใหญ่ขึ้น หัวข้อใหญ่ไปสู่บท และจากบทไปสู่เรื่องทั้งเรื่องในที่สุด

การเขียนในแต่ละประเด็น แต่ละบทจะต้องประกอบด้วย ข้อมูล การทดลอง ข้อพิสูจน์ การประเมิน การตีความ วิเคราะห์วิจารณ์ข้อโต้แย้ง และการสังเคราะห์ เพื่อให้เห็นสารัตถะสำคัญของเนื้อหาที่เขียน

5) สรุป (Conclusion) คือ การประมวลเนื้อหาที่พูดมาทั้งหมดให้สั้นๆ มีความกระชับ ในแต่ละประเด็นหลักในบทนั้นๆ ควรจะมีข้อสรุปให้เห็น ในบทหนึ่งๆ ต้องมีข้อความสรุปเนื้อหาของบทนั้น และคำราหนึ่งเล่ม ต้องมีบทสรุปท้ายเล่ม เพื่อให้เห็นสารสำคัญแต่ละบทที่เขียนมาแล้วทั้งหมด

3. รูปแบบของเนื้อหา

เพื่อประโยชน์ในการแบ่งหมวดหมู่และเพื่อประโยชน์ของผู้อ่าน คำราควรมีสวนประกอบ ดังนี้

3.1. ปก คือ เป็นส่วนหน้าสุดของหนังสือ บอกชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง ผู้แปลหรือบรรณาธิการ ชื่อสำนักพิมพ์

3.2. ปกรอง คือ ส่วนที่เป็นปกอีกชั้นหนึ่งของหนังสือ กรณีที่ปกหน้าฉีกขาด ปกรองจะช่วยให้รู้ว่า หนังสือเล่มนั้นชื่ออะไร ใครแต่ง พิมพ์ที่ใด

3.3. หน้าปกใน คือ ปกที่อยู่หลังปกรอง เป็นหน้าที่บอกรายละเอียดของหนังสือที่จะใช้อ้างอิง เช่น ชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง ชื่อหมวดหมู่ เลขหมู่ ISBN หมวดหมู่ หนังสือของสำนักพิมพ์ ข้อความเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ ครั้งที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ จำนวนพิมพ์ ผู้จัดจำหน่าย ผู้พิมพ์ โรงพิมพ์

3.4. คำนำของสำนักพิมพ์ อาจมีหรือ ไม่มีก็ได้

3.5. คำนำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจมีหรือ ไม่มีก็ได้

3.6. คำนำของผู้เขียน คือ ข้อความใช้บอกรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือ เช่น จุดประสงค์ของการเขียน ขอบเขตของเรื่อง เนื้อหาสำคัญๆ เป็นต้น มักจะเขียนไม่ยาว

3.7. คำขอบคุณ อาจมีหรือ ไม่มีก็ได้

3.8. สารบัญ คือ รายการสาระของหนังสือ อาจทำแบบย่อๆ หรือละเอียดก็ได้

3.9. หนังสืออ้างอิง คือ หนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูลหรือความคิดเห็น ซึ่งผู้เขียนนำมาอ้างในหนังสือของตน เพื่อให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

3.10. บรรณานุกรม คือ รายการหนังสือและเอกสารที่

ผู้เขียนใช้ในการหาความรู้เพื่อเขียนหนังสือ อาจปรากฏเป็นเอกสารอ้างอิงหรือไม่ก็ได้

3.11. อภิธานศัพท์ คือ คำอธิบายศัพท์สำคัญๆ ซึ่งเป็นคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการที่มีความหมายพิเศษสำหรับวิชานั้น โดยเฉพาะ

3.12. ภาคผนวก คือ ข้อความที่เป็นความรู้เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ใช้ขยายความรู้ในเนื้อหา แต่มีความยาวเกินกว่าจะลงในเชิงอรรถ จึงแยกไว้ท้ายเล่ม

3.13. บรรณานุกรม คือ รายการคำสำหรับไว้ค้นคว้าเนื้อหาวิชาในรายละเอียด อาจแบ่งเป็นคำที่เป็นชื่อเฉพาะ คำที่บอกเนื้อหาวิชาการก็ได้

4. ภาษาของเนื้อหา

ตำราวิชาการนั้น ผู้เขียนต้องใช้ภาษา

4.1. เป็นภาษาเขียน ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1) ภาษาที่ครบถ้วน หมายถึง มีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่สื่อสารครบถ้วนตามขอบเขตที่ต้องการนำเสนอ และเป็นภาษาที่เขียนเสมือนหนึ่งที่คุณผู้อ่านทุกคนไม่เคยรู้เรื่องมาก่อน

2) ภาษาที่ถูกหลัก ไวยากรณ์ หมายถึง เขียนด้วยประโยคที่สมบูรณ์ ไม่ตัด ไม่ย่อ เพราะการตัดการย่อทำให้ผู้อ่านต้องเติมส่วนที่ตัดที่ย่อเอาเอง

3) คำที่ใช้เป็นคำสำหรับภาษาเขียน คือ คำที่ใช้ไม่เป็นคำภาษาพูด เช่น คำหยาบ คำต่ำ ให้เขียนภาษาที่คนทุกคนชั้นใช้

สื่อสารได้ทั่วไป

4.2. เป็นภาษาวิชาการ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1) ใช้ภาษาตรงตามเนื้อหา คือ ภาษาวิชาการนั้น จะต้องมีความแม่นยำในเรื่องความหมาย ถ้าภาษาเพี้ยนผิดไป หรือไม่ตรง ก็ อาจทำให้เข้าใจวิชาผิด

2) ใช้คำเท่าที่จำเป็น คือ ใช้คำอย่างประหยัด มีความหมายครบถ้วนและแจ่มแจ้ง ใช้คำตรงกับความคิด

3) ใช้คำตรงไปตรงมา คือ ไม่ยกย่อน นิยมใช้ ประโยคกัตุวากมากกว่ากัมมวาก

4) ศัพท์เฉพาะ คือ ศัพท์วิชาการเป็นศัพท์ที่ นักวิชาการคิดขึ้นมา เพื่อใช้อธิบายเนื้อหาที่เป็นวิชาการ ให้มีความหมายตรง

กับเนื้อหา และนิยามความหมายให้ชัดเจน ใช้ตรงกันในกลุ่มนักวิชาการสาขา เดียวกัน

4.3. เป็นภาษาไทย

การเขียนตำราต้องใช้ภาษาของตนเองเป็นภาษาวิชาการ หากใช้ภาษาของชาติอื่น โดยไม่เปลี่ยนแปลง จะทำให้ภาษาของตนเองไม่มี โอกาสพัฒนาเป็นภาษาวิชาการได้ ในที่สุดจะกลายเป็นภาษาคำด้อย หากไม่ มีภาษาตัวเองจริงๆ ก็ควรบัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นมา หรือการทับศัพท์อย่างมี หลักเกณฑ์ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะรักษาความเป็นชาติไทยและพัฒนาภาษาไทย ให้ใช้เป็นภาษาวิชาการได้

4.4. เป็นภาษาที่เรียบเรียงดี

คำว่า “เรียบเรียงดี” หมายถึง เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหา ลำดับความคิดเป็นระเบียบ การใช้ภาษาให้ตรงกับเนื้อหา ตรงกับความคิดที่

จัดไว้ดีแล้ว เรียบเรียงให้เป็นเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ มี
วิเคราะห์ วิจัย มีกรณีศึกษา มีการโต้แย้ง มีการสังเคราะห์ เป็นต้น

ทั้ง 4 หลักการที่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้ จะทำให้ตำราที่เขียนออก
มาแล้วเป็นมาตรฐานสากล เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านและวงวิชาการใน
สาขาวิชานั้นๆ